

DIALEKTOLOGI BILERAK

Bera-n, 1980, Uztailak 31 eta Abuztuak 1

Fr. L. Villasante

Hasierako hitzak

Ongi etorririk amultsuena eman nahi dizuet guztioi, euskaltzain nahiz gainerakoei, bilera hauetara etorri zareten guztioi.

Bilera edo elkar hizketa hauen hasieran hitz batzuk esatea omen dago-kit. Bego. Baina hitz motxak izango dira, alde guztietarik ere.

Bilera hauen lehen pentsua nola sortu zen, eta zein den beroien azken helburua laburzki adieraziko dut.

Bilera hauen sorreraz eta helburuaz. Arrasateko Biltzarraren ondorio dugu asmo hau ere. Biltzar harek nolabaiteko segida izan zezan, batzorde bat jarri behar zela esan zen han, Gramatika batzordea baitipat. Batzorde hori ezartzeko egin ziren Hondarribiko bilerak. Gramatika batzorde iraunkor bat jarri zen Hondarribian, eta abian da, eta guztiok uste dugu batzorde horren jarrera, batez ere gerora begira, guztiz ondoriotsua izango dela. Behar dugun euskal Gramatika oinarritzko hori prestatzeko asko lagunduko duela, alegia.

Urte muga bat ere jarri zen euskal Gramatikari buruz Biltzar ospetsu bat antolatzeko: 1984, Kanpionen Gramatikaren mendeurrena.

Baina berehala ikusi zen, Gramatikarenaz lekora, beste sail bat ere baze-la lehen-bai-lehen bultzatu eta landu beharreko premia gorrian: euskal dialektologiarena. Batez ere hil zorian dauden hizkera muetak jasotzea luzapenik gabe egin beharreko lana zela, zeren gero beranduegi izango baita. Jasotze lan hau, ordea, edonork egin dezakeen gauza ere ez da. Halako eskola, teknika edo gidaritzaren baten jabe izan behar du horretan dabilenak, eta, hain zuzen, horretarako, jasotze lan horretan ibiliko direnei gidaritzaren emateko, beharko zela kurtsilo edo ikasaldi bat gertatu, zenbait espezialistari kurtsilora dei eginez. Aurretik beste dei bat ere egin beharko litzateke ikasaldi horretan zenbat ikasle guti gora-behera izango genukeen jakiteko. Ikasaldi hau noiz emango den ere esan zen: datorren urteko udaberri aldean edo. Noren izenaz bataia daitekeen, bai ikasaldia eta bai beronen fruitu izango den taldea ere

esan zen: Bonaparte printzipearen izenaz, zeren bera izan zen euskal dialektologiaren sailari berealdiko bultzada eman ziona.

Eta ikasaldi hori bera prestatzeko, beste bilera kokkor batzuen beharra ere ikusten zen, eta, hain zuzen, horiek dira gaur eta bihar hemen Bera-n egin behar ditugunak.

Oker ez banaiz, Gasteizen, Euskaltzaindiaren zuzendaritza bildu zeneko egun batean, hots, Otsailaren 12an, azaldu zen bilera hauen lehen pentsua. Mitxelena jauna izan zen, gainera, proposatu zuena.

Jakina, gauza hauek oraindik pixka bat airean daude. Zehaztu, findu eta mamitu beharra daukate.

Beraz, gaur eta bihar egingo diren bilera kokkor hauek heldu den urteko ikasaldi hori prestatzeko edo prestatzen hasteko egiten dira. Denon artean ikusi behar dugu, alegia, nola antola daitekeen ikasaldia, nola ikasleak deitu ikasaldirako, ikusi nortzuk izango diren bertan irakasle, ikasaldian zein gai edo ikasgai aztertuko den, etab.

* * *

Euskaltzaindia beti arduratu da euskal dialektologiaren sail honetzaz. Zilegi izan bedi, hori frogatzeko, Erizkizundi Irukoitza gogoratzea (nahiz eta, dirudienez, euskara baturako asmoz egin bazen ere). Laster emango dizkigu Ana Mari Etxaidek bilketa horiek edizio mardul batean. Guztiok dakigu, gainera, zer -nolako azterketak egin zituen Azkuek sail honetan: "Aezkera", "Particularidades del dialecto roncalés", etab. Aita Intzak ere Burundako euskalkia aztertu zuen. Etab.

Barandiaranen bilketa lanak, nahiz eta berez etnologiara buruz zuzenduak izan, herri euskara ezagutzeko zenbat lagundu duten ez da ez dakienik.

Nolakoa den biltzailearen asmoa, xedea edo helburua, halakoa izan ohi da bilketa ere. Etnologi gaien ondoren dabilenak eta hizkera bera jaso nahi duenak ez ohi dute beren lana berdin egiten. Guk hemen nahi ditugun bilketak hizkuntza bera dute helburutzat. Horretarako biltzaileak teknika berezi baten jabe behar du izan, eta teknika horretaz jabe dadin izango da ikasaldia.

Itsu-mustuan eta bat-batean jendeagana joan eta hizkuntz galderak egi-teak ez du gehienetan atarramendu onik izaten. Herriko jende xeheak nekez konprenitzen du zertarako egiten zaizkion galdera horiek, eta batzuetan ez dute ongi erreakzionatzen. Iruditzen zaie beste asmo edo intentzio gorde batekin gatozela, edo irri egitera, beren hizkeraz burla egitera edo ez dakit nik zer, eta orduan zabaldu beharrean itxi egiten dira, eta ez duzu deus ateratzen.

Behin fraide bati bere amarekin gertatua kontatuko dut. Fraideak hitzen bat entzun zion eta eskatu zion berriz esateko hitz hura, ondo ikasteagatik, noski. Eta hark hara nola erantzuten dion: "Hauxe dok pa. Oin etxuagu euskerarik pe jakingo".

Ateraldi honek zer salatzen du? Hizkera xeble, barregarri, txarra edo zuelako konplejoa sartu zitzaiola, semeak galdera hura egin zionean.

Honelako konplejoak aienatzen ez badira, ez dago ezer egiterik.

Pertsonaren konfiantza irabazi beharra dago, eta behingo bisita batekin beharbada ez da hori lortuko. Behar da pertsonak naturaltasun osoz hitz egin dezan, beldurrik gabe, lotsarik gabe. Konfiantza lortzen duzunean, bai, egiten dituzu, beharbada, aurkiketa miraritsuak. Aita Gandiaga urte batzuetan Araozko auzoan apaiz lanak egiten ibili zen. Etxeetara joan behar izaten zuen gaisoak bisitatzea, etab. Horri eskerrak, etxekoen konfiantza zuelako, eta ez bestela, kanta zahar zoragarriak jaso ahal izan zituen: "Soldadu sartu nintzan", "Neskia soldau", etab.

* * *

Guk orain tresna bat daukagu, oraintsura arte ezagutzen ez zena: Magnetofonia. Gure aurrekoek tresna hori gabe lan eskerga eta estimagarria egin dute: Azkue batek, Barandiaranek, Barbier-ek, Mayi Ariztiak etab. Ondo gaitzesgarriak izango ginateke gu, tresna hori dugularik, deus egingo ez bage-nu.

Batzuetan egoten naiz pentsatzen gerokoek zer esango ote duten gugatik. Euskal Herrian hizkera mueta asko daude hil zorian, ez daude jasoak, ez ditugu ongi ezagutzen, orain jasotzen ez badira gero berandu izango da, euskara batuak edo erdara batuak irentsiko ditu. Ikerketarako iturri baliotsuak betiko galduko dira. Lan hori egiten ez badugu, errudun izango gara herriaren aurrean eta gizaldi berrien aurrean.

Ez dut esaten deus egiten ez denik. Satrustegi jaunak badakit zinta piloa duela jasorik. Baina oro har, gutiegi egiten dela uste dut.

Aita Kandido Izagirre pazientzia handiz eta gehienetan magnetofoni gabe ibili zen Arantzazu inguruko hizketa aztertzen. Igande arratsaldeetan joaten zen baserrietara, agure zaharren bat sukalde bazterrean aspertzen zegoela zekien tokira. Holakoei galderak eginez burutu zuen bere lana. Saritzat puroren bat ematen zien berri emaleei, eta horrela, eta urteetan lan eginez, Arantzazuko euskera moduaren deskribapen bat utzi digu.

Magnetofonia aipatu dut. Nik ere badut esperientzia apurra tresna honi buruz, eta ez guztiz gozoa. Horrelako tresna gabe ibili nintzen Graziano eta beste batzuen gauzak jasotzen, ahal-nuen bezala. Gero, berriz, *Geloso* bat erregalatu zidaten, eta gairik aski bildu ere bai berarekin. Baina zinta haiek gordetzeko ez nuen era egokirik. Orduan testua paperera aldatu nahi izaten nuen, eta badut orri mordoa noiz eta nori jasoak diren esanez. Baina esperientzia horretatik kutsu mikatza gelditu zitzaidan. Gauzak zehatz eta diren bezala paperera aldatu nahi badituzu, mila duda sortzen zaizkitzu. Beti ez da ondo entzuten eta dudak izaten dira transkripzioa egiterakoan. Nori kontsultatu, berriz, ez duzu izaten.

Onena izango da, nik uste, Euskaltzaindian artxibo bat egitea zintekin berekin. Gero ikertzaileek zintak entzunez atera ditzatela handik beren ondorioak. Beraz, biltze lana gauza bat da, eta interpretatzea beste lan bat. Transkripzioa egitea eta entzuten denaren interpretazioa ez da askok uste duten bezain erraz eta sinplea.

* * *

Eta aipatu baizik ez dut egingo, baina hor dago beste asmo zahar bat ere: Euskararen Atlasena. Beti asmo huts izan behar ote du? Ez ote da horretan pentsatzen hasteko garaia?

Dialektologia ikasaldian ez da egongo segur-aski aukerarik asmo hau bete-betean eta zuzenean estudiantzeko, baina beharbada azkeneko eta urrutiko muga bezala har daiteke. Ez dakit.

Dena dela, dialektologi bilketa eta azterketak duten problematika berezia xeheki azaltzen ez naiz hasiko. Mitxelena jauna mintzatuko zaigu horretaz. Gainera, lehen esan dudan bezala, gaur eta biharko bilerak ez dira presiki problema horiek sakontzeko, horiek ikusiko diren ikasaldia prestatzen hasteko baizik.

Gaur eta biharko elkar hizketa hauen helburu hurbila izango da, nik uste, batzorde bat jartzea eta datorren urteko ikasaldi horren antolaketa horren esku uztea.

Eta honenbestez, Mitxelena jaunari ematen diot hitza.